

ANDRZEJ ZOLL

Sprawozdanie przewodniczącego Komisji do spraw Etyki w Nauce z działalności Komisji w 2012 r.

W 2012 r. odbyło się sześć posiedzeń plenarnych Komisji do spraw Etyki w Nauce. Komisja wypracowała 16 stanowisk w sprawach, które dotyczyły m.in.: ewentualnego naruszenia praw autorskich, przywłaszczenia własności intelektualnej doktorantów, naruszenia zasad etyki przez współwykonawcę grantu oraz nierzetelności w przewodzie habilitacyjnym.

Członkowie Komisji do spraw Etyki w Nauce, zgodnie z art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz. U. Nr 96, poz. 619, z późn. zm.) opracowali projekt *Kodeksu etyki pracownika naukowego*. Projekt *Kodeksu* był omawiany na posiedzeniach Komisji w dniach 13 marca, 24 kwietnia i 15 maja 2012 r. Ostateczną wersję projektu *Kodeksu* Przewodniczący Komisji przekazał Prezesowi PAN w dniu 5 czerwca 2012 r., a Zgromadzenie Ogólne Polskiej Akademii Nauk uchwaliło *Kodeks* na sesji w dniu 13 grudnia 2012 r. W pracach nad projektem *Kodeksu* uwzględniono uwagi zgłaszane przez członków Akademii, m.in. na sesji Zgromadzenia Ogólnego PAN w dniu 25 września 2012 r.

W trakcie dyskusji nad projektem *Kodeksu* członkowie Komisji zwrócili uwagę na nieadekwatność tytułu aktu do zakresu uregulowań w nim zawartych. Również w ocenie osób współpracujących przy opracowywaniu projektu dokumentu powinno się mówić raczej o *Kodeksie dobrych praktyk w badaniach naukowych*. Podobne wątpliwości dotyczą nadanej przez ustawodawcę nazwy Komisji do spraw Etyki w Nauce, która nie odpowiada ustawowo określonymu zakresowi działalności Komisji. Wywoływało to niekiedy nieporozumienia związane ze stanowiskami zajmowanymi przez Komisję.

Komisja uważa, że uchwalenie *Kodeksu* przez Zgromadzenie Ogólne PAN powinno skutkować wydaniem przez ministra nauki i szkolnictwa wyższego zarządzenia, wprowadzającego ten *Kodeks* w życie. Koniecznym jest bowiem stworzenie przejrzystego i jednolitego systemu prawnego w postępowaniach w sprawach naruszenia zasad etyki w badaniach naukowych. Obecnie kompetencje poszczególnych organów są wzajemnie niespójne, nie są jednoznacznie określone oraz w niektórych przypadkach nakładają się wzajemnie.

Komisja, w ocenie większości jej członków, nie ma ani uprawnień, ani ich nie powinna mieć, do prowadzenia postępowań wyjaśniających w konkretnych sprawach dotyczących naruszenia zasad etyki w badaniach naukowych. Sprawy kierowane do Komisji do spraw Etyki w Nauce powinny stanowić podstawę do formułowania ogólnych zasad rzetelności naukowej. Sprawa ewentualnej odpowiedzialności pracowników naukowych za naruszenie zasad etyki w nauce znajduje się w kompetencjach właściwych komisji dyscyplinarnych, a w przypadku innych pracowników uczelni i jednostek naukowych organem właściwym do jej rozpatrzenia jest sąd. W czasie prawie dwuletniej działalności Komisji tylko raz zwróciła się do niej uczelniana komisja dyscyplinarna z wnioskiem o rozpatrzenie sprawy ewentualnego naruszenia zasad etyki. Wniosek był zresztą sformułowany niewłaściwie, gdyż nie zawierał przedstawienia wątpliwości podnoszonych przez komisję dyscyplinarną. Komisja wносиła ogólnie o ustalenie przez Komisję do spraw Etyki w Nauce, czy osoba obwiniona dopuściła się przewinienia dyscyplinarnego. Takie ustalenia należą wyłącznie do kompetencji komisji dyscyplinarnych.

Wśród spraw, które były kierowane do Komisji, najczęściej dotyczyło ewentualnego naruszenia praw autorskich i własności intelektualnej. Poniżej przedstawiam kilka z nich.

Autorka jednej z prac z zakresu prawa medycznego uznała, że dwoje naukowców jednej z uczelni niepublicznych w swoim artykule wykorzystało nieprawnie i bez zgody tytuł oraz koncepcję, układ, treść, dobór przykładów oraz wnioski z jej eseju. Komisja do spraw Etyki w Nauce, na podstawie zgromadzonej dokumentacji, nie dopatrzyła się naruszenia praw autorskich autorki eseju, ani naruszenia zasad etyki przez autorów artykułu. Komisja wyraziła pogląd, że użycie w różnych pracach tego samego lub podobnego tytułu nie może stanowić podstawy do kwestionowania oryginalności artykułu, aczkolwiek powinno się takich sytuacji unikać.

Kilkakrotnie rozpatrywano sprawę naruszenia praw autorskich jednej z pracownic naukowych Akademii Medycznej (obecnie Uniwersytetu Medycznego) we Wrocławiu. Podstawą sporu był niewłaściwy sposób oznaczania autorstwa rozdziałów podręcznika. Komisja do spraw Etyki w Nauce uznała, że prawa skarżącej, jako twórcy, zostały naruszone przez Wydawcę II wydania skryptu. W tym sporze zapadł prawomocny wyrok sądu potwierdzający naruszenie tych praw, jednak Komisja stanęła na stanowisku, że niezależnie od wyniku postępowania sądowego, które jednoznacznie określiło winę wydawcy w tym sporze, to z punktu widzenia etyki konieczna była jednoznaczna opinia odpowiednich komisji Uczelni dotycząca przestrzegania dobrych praktyk akademickich przez pracowników naukowych, którym zarzucano naruszenie praw autorskich.

W ocenie Komisji do spraw Etyki w Nauce zmiany, których dokonał wydawca w autorstwie poszczególnych rozdziałów skryptu nie mogły odbyć się bez wiedzy współautorów, pracowników naukowych Akademii Medycznej we Wrocławiu. Fakt ten, mimo

że sprawa sądowa nie była wniesiona przeciwko nim, nie zwalnia ich z moralnej odpowiedzialności za naruszenie praw autorskich ich koleżanki. Dlatego też Komisja do spraw Etyki w Nauce nie zgodziła się z jednoznaczną opinią Komisji Etyki Akademii Medycznej we Wrocławiu, że „nie można stawiać zarzutów [...], a w szczególności dotyczących naruszenia zasad dobrych obyczajów w nauce”, gdyż należy rozróżnić dwa aspekty tej sprawy: (a) naruszenie praw autorskich, które rozstrzygnął sąd, (b) naruszenie dobrych obyczajów w nauce przez wyżej wymienione osoby, czym powinna zająć się komisja dyscyplinarna uczelni.

Rozpatrując kolejną sprawę dotyczącą ewentualnego naruszenia zasad etyki przez pracownika naukowego podczas postępowania habilitacyjnego, Komisja uznała, że nie jest powołana do oceny merytorycznej rozprawy habilitacyjnej ani dorobku naukowego habilitanta. Jednakże członkowie Komisji, co do zasady, nie odnosząc się do konkretnej sprawy, za naganne uznali publikowanie tych samych wyników w dwóch różnych pracach bez cytowania w pracy późniejszej pierwszej publikacji. W ocenie Komisji do spraw Etyki w Nauce, szczególnie naganne jest pomnażanie dorobku naukowego przez odrębne publikowanie tej samej pracy w różnych językach. Naganne jest także publikowanie w języku polskim, jako własnej pracy, która w języku obcym ukazała się jako praca wieloautorska. Sprawy te reguluje *Kodeks etyki pracownika naukowego w rozdziale 3.3. Praktyki autorskie i wydawnicze*, pkt 10 „publikowanie tej samej pracy (lub istotnych jej części) w wielu czasopismach może zostać zaakceptowane tylko za zgodą ich redaktorów i zawsze należy podać odwołanie do pierwszej publikacji pracy. Tego typu powiązane ze sobą artykuły należy uwzględniać w dorobku autora jako jedną pozycję;”

Jedną ze spraw rozpatrywanych przez Komisję do spraw Etyki w Nauce dotyczyła ewentualnego naruszenia zasad etyki przez współwykonawcę grantu. Komisja dwukrotnie zajmowała stanowisko w tej sprawie. Uznano, że bycie kierownikiem grantu nie upoważnia do wyłącznego dysponowania wynikami grantu, tym bardziej, gdy zostały one opublikowane. Powoływanie się na wyniki grantu i korzystanie z nich, w ocenie członków Komisji, nie wymaga uzyskania zgody jego kierownika.

Problemem, który coraz częściej pojawia się w pracach Komisji i w środowisku naukowym jest wykorzystywanie autorytetu naukowego przy wypowiedaniu się poza obszarem własnej specjalności (w 2012 r. Komisja rozpatrywała sprawę zgłoszoną przez Stowarzyszenie „Pracownia Różnorodności” dotyczącą opinii przygotowanej przez jednego z profesorów dla Senatu RP oraz wypowiedzi innego naukowca dla portalu internetowego w sprawie związków partnerskich). W *Kodeksie etyki pracownika naukowego* określiliśmy 11 podstawowych, uniwersalnych zasad naukowych, których przestrzegać powinni naukowcy, instytucje w których prowadzą oni badania, a także te, które finansują badania i zajmują się organizacją życia naukowego. Jedną z tych podstawo-

wych, uniwersalnych norm jest zasada „**wiarygodności** w prowadzeniu badań naukowych”. Zgodnie z przyjętym w *Kodeksie etyki pracownika naukowego* uregulowaniem, obejmuje ona także „**niewykorzystywanie** swojego naukowego autorytetu przy wypowiedzaniu się poza obszarem własnej kompetencji”. Inną zasadą jest „**odwaga** w sprzeciwianiu się poglądom sprzecznym z wiedzą naukową oraz praktykom niezgodnym z zasadami rzetelności naukowej”.

Komisja do spraw Etyki w Nauce przestrzega zasady niewłączania się w spory polityczne i ideologiczne toczące się w przestrzeni publicznej w Polsce. Jednak Komisja podejmie działania, jeżeli uzna, że wolności badań naukowych i wypowiedzi są w Polsce zagrożone. Takiego zagrożenia nie stwierdzamy. Członkowie Komisji stoją także na stanowisku, że opracowany przez Komisję *Kodeks etyki pracownika naukowego* nie powinien służyć do prowadzenia sporów politycznych.

Warszawa, 7 maja 2013 r.

The report on the activity of the Commission of the Ethics in Science in the year 2012

The report of the Commission of the Ethics in Science concerns the activity of the Commission in the year 2012. Following the statutory regulation the Commission has prepared a Draft Code of the Ethics of Scientists, which has been adopted by the Plenary Assembly of the Polish Academy of Sciences (PAN). In this report the Commission stresses its own lack of the jurisdiction in deciding the particular disciplinary cases and that this situation is perfectly right. The role of the Commission is to formulate the ethical standards applicable in the field of sciences. As example of such standard arising from the current needs the Commission has laid out a duty of the members of the scientific community not to abuse the researcher's authority on the fields which are outside of her or his domain of competence. In the report are named the examples of selected issues being considered by the Commission and where the Commission has formulated its final opinion.

Key words: ethics in science